

Halina Jarząb

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
hajjar@interia.pl

Zarys dziejów dworu i majątku Mościbrody do 1944 roku

An outline of the history of the Mościbrody manor and estate until 1944

ABSTRACT

This work is the first attempt to present the history of the manor and estate in Mościbrody. The chronological range is the years 1848-1944. It opens with the year of building a brick manor house, and ends with the end of the German occupation, which initially seemed to be an episode in the functioning of the estate, and was the end of the old reality.

Keywords: land, manor, estate, Mościbrody

STRESZCZENIE

Praca ta jest pierwszą próbą zaprezentowania dziejów dworu i majątku w Mościbrodach. Zakres chronologiczny stanowią lata 1848-1944. Otwiera ją rok budowy murowanego dworu, a zamyka kres okupacji niemieckiej, która początkowo wydawała się epizodem, w funkcjonowaniu majątku, a była kresem dawnej rzeczywistości.

Słowa kluczowe: dobra ziemskie, dwór, majątek, Mościbrody

Celem artykułu jest prezentacja bogatej przeszłości, tętniącego dziś na nowo życiem, dworu w Mościbrodach, położonego w małej, lecz jakże urokliwej, wsi. Kompleks dworski jest jedynym centrum życia społeczno-kulturalnego dla miejscowej ludności.

Dotychczas o dworze w Mościbrodach pisano niewiele, początkowo były to jedynie krótkie wzmianki o jego historii i zabytkach dotyczących regionu. Opuszczony przez dziesięciolecia dwór i jego otoczenie nie były tematem pisemnych rozważań badaczy historii. Dopiero renowacja dworu zmieniła nieco stan rzeczy. Już

w XX w. ukazały się wzmianki prasowe¹ i pierwsze opracowanie naukowe dotyczące jednak zagadnień rolniczych². Praca ta jest zatem pierwszą próbą zaprezentowania dziejów mościbrodzkiego dworu i majątku. Zakres chronologiczny stanowią lata 1848-1944. Otwiera ją rok budowy murowanego domostwa, a zamyka kres okupacji niemieckiej, która początkowo wydawała się epizodem, w funkcjonowaniu majątku, a była kresem dawnej rzeczywistości.

Zadaniem, które autorka sobie postawiła, było uporządkowanie stanu wiedzy o historii i funkcjonowaniu kompleksu dworskiego. Tropem badawczym były sformułowane na potrzeby artykułu hipotezy badawcze: historia miejscowości Mościbrody jest interesująca, ponieważ to stara, wielowiekowa wieś z tradycją hodowli karpia i ziemiańskim dworem w stylu klasycystycznym, zaś dzieje dworu i majątku są fragmentem polskiego dziedzictwa narodowego. Jako metodę badawczą wykorzystano analizę źródeł, literatury i na jej podstawie zbudowano narrację typu monografii historycznej.

Nazwa miejscowości Mościbrody etymologicznie wywodzi się od moszczenia brodów do przeprawy przez bagnisty niski teren doliny rzeki Muchawki i jej prawego dopływu Zbuczynki. Obszar ten do tej pory sprawia takie wrażenie, gdy się jedzie szosą w kierunku Łukowa, zbudowaną na grobli między Białkami i Mościbrodami. Uznając znaczenie przepraw, możemy tłumaczyć nazwę miejscowości od zmarszczonej wody na brodach³.

Wieś Mościbrody obecnie leży w województwie mazowieckim w powiecie siedleckim w gminie Wiśniew nad rzeką Muchawką, dopływem Liwca. W poprzednio obowiązującym podziale administracyjnym kraju w latach 1975-1998 znajdowała się w województwie siedleckim. W odległości 2 km od wsi przebiega droga krajowa nr 63 Siedlce – Lublin i dwie drogi powiatowe: jedna w kierunku wsi Wólka Wiśniewska, druga do wsi Borki-Kosioruki⁴.

Na obszarze wsi funkcjonują dwa sołectwa: Mościbrody i Mościbrody Kolonia. Pod względem demograficznym, według danych na dzień 31 grudnia 2018 roku, wieś zamieszkiwało 247 osób. Pod względem wyznaniowym około 99% stanowią katolicy, pozostały procent to prawosławni i przedstawiciele innych wyznań⁵. Wierni kościoła rzymskokatolickiego przynależą do parafii pod wezwaniem Najświętszego Serca Jezusowego w Wiśniewie.

Pierwsza wzmianka o wsi Mościbrody w źródłach pisanych pojawia się w 1529 roku w inwentarzu dóbr rodziny Borkowskich, stanowiących wówczas wieś o powierzchni połowy łana, zamieszkałą przez szlachtę zagrodową.

Historycznie wieś Mościbrody, położona w północnej części ziemi łukowskiej, wchodziła w skład dóbr ziemskich narodowych Wiszniów⁶, które to na przestrzeni lat zmieniały swą przynależność terytorialną i jako donacje również

¹ *Dom jak nic innego duszę człowieka buduje*, „Życie Siedleckie” z 27.11.2001 r., s. 10; *Ojczyste klimaty w mościbrodzkim dworze*, tamże.

² K. Falkowska, M. Falkowski, *Bogactwo przyrodnicze stawów w Mościbrodach*, Siedlce 2006.

³ <https://dwormoscibrody.pl/> (dostęp: 12.11.2020).

⁴ www.wisniew.e-bip.pl (dostęp: 31.10.2020)

⁵ Informacja z Urzędu Stanu Cywilnego w Wiśniewie (data rozmowy z urzędnikiem: 18.09.2020).

⁶ Dawna nazwa wsi Wiśniew.

swoich zarządców. Od 1654 do 1657 roku posiadłość Wiszniów należała do dóbr królewskich dzierżawionych w tym okresie przez Jana Milewskiego. Od 3 marca 1657 roku dzierżawa przeszła najpierw w ręce Waclawa Leszczyńskiego, krajczego koronnego, któremu w tym samym roku król Jan Kazimierz nadał wójtostwo wsi Wiśniew⁷, a w następnych dziesięcioleciach jego następcom.

Od drugiej połowy XVIII w. wieś Mościbrody stanowiła część niegrodowego starostwa wiśniewskiego zarządzanego przez Dymitra i Józefę Jabłonowskich. Dzierżawy tej królewzczyzny na rzecz Jabłonowskich zostały nadane za czasów panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego. Małżonkowie Jabłonowscy przekazali zarządzanie włościami swojemu synowi posesorowi Stanisławowi Jabłonowskiemu. W owym czasie właścicielem wsi Mościbrody był Adam Jastrzębski. W 1780 roku została sprzedana przez synów Adama – Sebastianowi Jastrzębskiemu. Na drodze dziedziczeń i spadków dobra mościbrodzkie pozostawały w posiadaniu rodzin Jastrzębskich i Borkowskich. Taki stan posiadania przetrwał okres upadku Rzeczypospolitej.

Ze źródeł piśmienniczych sporządzanych w pierwszej dekadzie po III rozbiore Polski wynika, że w latach 1804–1806 tymczasowo dobra ziemskie Wiszniów zostały przekazane Antoniemu Malinowskiemu. Po nagłej śmierci Stanisława Jabłonowskiego w 1806 roku majątek znalazł się we władaniu rządu austriackiego. Z początkiem maja 1807 roku dobra Wiszniów ponownie puszczono w arendę, a ich kolejnym dzierżawcą został Szymon Kosiński⁸.

W 1809 roku dobra ziemskie Wiśniew wcielono do Księstwa Warszawskiego w departamencie siedleckim i w nim pozostały (a następnie w Królestwie Polskim) aż do 1819 roku pod zarządkiem Kosińskiego.

Od 1 czerwca 1819 roku dzierżawcą Wiszniowa został płk. Andrzej Sienkiewicz. Zawarł on kontrakt z rządem Królestwa Polskiego na 12 lat, jednak już w 1822 roku, z powodów zdrowotnych i finansowych, a także zarzutów złego traktowania włościan, za zgodą Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu zrzekł się dzierżawy na rzecz Aleksandra Hordziejewskiego, który objął dzierżawę w listopadzie 1821 roku, lecz 26 marca roku następnego zmarł w wieku 53 lat⁹. Po śmierci męża, chcąc kontynuować dzierżawę, wdowa Hordziejewska zaproponowała na administratora dóbr folwarcznych Franciszka Celińskiego, który jej zdaniem gwarantował właściwe prowadzenie majątku. Z wykazu hipotecznego dotyczącego Dóbr Ziemskich Wiszniów wynika, że w 1825 roku składało się na nie pięć folwarków: Wiśniew, Domanice, Wołyńce, Zbuczyn i Mościbrody¹⁰.

Od 1835 roku wszystkie istniejące majątki skarbowe Królestwa Polskiego przekazano pod władzę cara Mikołaja I, zgodnie z własnym uznaniem nagradza-

⁷ *Lustracja województwa lubelskiego 1661 roku* [w:] *Lustracja dóbr królewskich XVI-XVIII w.*, red. H. Oprawko, Warszawa 1962, s. 7.

⁸ Archiwum Państwowe w Radomiu (dalej: APR), Zarząd Rolnictwa i Dóbr Państwowych Guberni Radomskiej, Kieleckiej, Lubelskiej, Siedleckiej (dalej: ZRiDP), sygn. 21860, Obrachunków w epoki Księstwa Warszawskiego z dzierżawcami Ekonomii Wiszniew (1814–1821).

⁹ Archiwum Państwowe w Siedlcach (dalej: APS), Akta Stanu Cywilnego Gminy Zbuczyn powiat Siedlce, sygn. 27, s. 224, Urodzenia i zgony rok 1822 (poz. 69).

¹⁰ A. Kordys, *Dobra Ziemskie Narodowe Wiszniów i ich zarządcy*, „Historia i Świat”, nr 4, 2015, s. 225.

jącego dobrami narodowymi osoby, które uważał za zasłużone. Najczęściej byli to urzędnicy lub oficerowie. Ukazem nadawczym z 1 czerwca 1836 roku dobra Wiszniów car podarował generałowi Mikołajowi Iwanowi Korfowi – dowódcy brygady dragonów. Karierę wojskową rozpoczął jeszcze w wojsku polskim, w powstaniu listopadowym walczył po stronie Rosji jako wojenny naczelnik województwa podlaskiego¹¹. 1 czerwca 1846 roku major Korf zrzekł się dóbr Wiszniew i zwrócił je w posiadanie Skarbowi Królestwa ze względu na małą dochodowość i znaczne zniszczenie ruchomości i zabudowań folwarcznych. W następstwie bezpłatnie przejął dobra te w dzierżawę Aleksy Kozaczkowski – radca kolegialny Kancelarii Gubernatora Wojennego miasta Warszawy, któryarendę swoją wkrótce przekazał Franciszkowi Celińskiemu, aż na 20 kolejnych lat, do 1858 roku¹². Ten zmarł w dniu 17 kwietnia 1855 roku, a jego obowiązki reskryptem rządu Guberni z 1 lipca 1856 roku przejął brat Andrzej Celiński, jednak i on po 4 latach złożył z tej funkcji rezygnację. Jego miejsce zajął nowy posesor Karol Hildebrand na mocy umowy z Rządem Gubernialnym Lubelskim z dnia 13 maja 1862 roku¹³.

W roku 1866 car Aleksander II wprowadził zmianę na stanowisku władzarza Wiszniewa w osobie generała Zachara Stiepanowicza Maniukina, który dowodził siedleckim okręgiem wojskowym. Utworzono dla niego zupełnie nowy majorat złożony z folwarków: Wiśniew, Wołyńce, Żabokliki, Łomazy i Mościbrody. W drugim co do wielkości majątku Mościbrody, o powierzchni 1084 morgi, zastąpił dotychczasowego właściciela Antoniego Hincza.

Po śmierci rosyjskiego generała prawo posiadania dóbr wiszniewskich, zgodnie obowiązującym prawem, przeszło na jego syna Mikołaja, który był ich właścicielem jeszcze w 1918 roku.

W drugiej połowie XIX wieku wieś Mościbrody należała do majątku rządowego. Na skutek zniszczeń po powstaniach narodowych znacznemu zniszczeniu uległy zabudowania gospodarskie i mieszkalne. Według danych z 1883 roku wieś zamieszkiwało 134 osoby w 11 domostwach¹⁴.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości dobra ziemskie Wiśniew stały się własnością państwa, znalazły się w powiecie siedleckim w województwie lubelskim – taka przynależność administracyjna obowiązywała do 1975 roku, kiedy utworzono 49 województw, zlikwidowano powiaty, a tereny te znalazły się w województwie siedleckim.

Powstanie folwarku w Mościbrodach datuje się na rok 1848. Fundatorem nowego murowanego dworu oraz zabudowy gospodarczej w miejscu dawnej uboższej siedziby i pierwszym administratorem folwarku został Andrzej Jarząb. Równocześnie z budową dworu na lekko pofałdowanej, wilgotnej ziemi zasadzono duży park krajobrazowy. Nowopowstały folwark składał się z gruntów ornych o łącznej powierzchni 1049 mórg i 100 przętów ziemi oraz lasów¹⁵.

¹¹ J. Kukulski, *Generałowie carscy i ich majątki ziemskie w Królestwie Polskim 1835-1920*, Warszawa 2007, s. 74.

¹² Ibidem, s. 89.

¹³ APR, ZRiDP, sygn. 15549, Umowa o dzierżawę dóbr Wiszniewa, 1862 r.

¹⁴ <https://dwormoscibrody.pl/> (dostęp: 13.11.2020)

¹⁵ Wydział Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego w Siedlcach. Księga Wieczysta „Majorat Wiśniew” Nr 439 t. 1 (dalej: Wydział Ksiąg Wieczystych...).

Front dworu posadowiono w kierunku wschodnim przy głównym dziedzińcu. Tuż obok wzniesiono oficynę dworską. Od strony północnej do dworu przylegał dziedziniec gospodarczy, który otaczały budynki inwentarskie – stodoła, obora i piwnica. Od drogi głównej Siedlce – Łuków do dworu prowadziła aleja wysadzona po dwóch stronach topolami. Na północ od strony alei pobudowano czworaki dla służby. Sady owocowe otaczały dwór z trzech stron. W północno-zachodniej części majątku utworzono kompleks stawów rybnych, co spowodowało szybki rozwój majątku. Grunty przynosiły duże plony i zyski, a karpie ze stawów rozslawiały folwark w całym Królestwie. Pod czujnym okiem zarządcy dwór i cały majątek w Mościbrodach rósł w sławę. Kwitło tu życie kulturalne, organizowano wieczory poezji polskiej i koncerty muzyki patriotycznej¹⁶. Obecna właścicielka, Małgorzata Borkowska, następująco opisuje dawny dwór i jego dobrze przemyślany projekt. „Niegdyś sztywną zasadą architektoniczną było umiejscowienie bramy i wejścia od wschodu. Wschodzące słońce miało budzić mieszkańców i wносить dobrą energię. Gabinet gospodarza znajdował się od południa, a weranda od zachodu. Służyła ona jako miejsce odpoczynku po ciężkiej pracy i jako miejsce, na którym dworskie damy mogły leczyć swoje poalkoholowe migreny. Pokój stołowy oraz kuchnia znajdowały się po stronie północnej tak, aby stale utrzymywała się w nich niska temperatura¹⁷.”

Za udział w powstaniu styczniowym w 1863 roku Andrzej Jarzęb trafił do aresztu, dobra do niego należące uległy konfiskacie. Rodzina Jarzębów, aby zachować majątek, przepisała go na Józefa Jarzęba, który nie wziął udziału w powstaniu. Po śmierci Andrzeja Jarzęba w bitwie pod Siemiatyczami, z rozkazu rosyjskiego generała, nastąpiła kontrybucja majątku. Rosjanie wywieźli cały inwentarz gospodarski, łącznie z karpiami ze stawów, zaś rodzinę Jarzębów ulokowano w połowie dworu, skąd wkrótce wyprowadziła się do Grabianowa¹⁸.

W 1867 roku utworzono gubernię siedlecką. Na mocy zarządzenia z 3 listopada 1867 roku rządowy folwark Mościbrody wraz z kilkoma sąsiednimi majątkami został nadany na wieczystą, podlegającą dziedziczeniu, własność na prawie majoratu rotmistrzowi Mikołajowi Zacharewiczowi Maniukinowi, łącznie z pobieraniem użytków i zysków oraz zasobem majątku. Po jego śmierci administratorem został syn generała Mikołaj Maniukin, który wprowadził się do dworu w Mościbrodach w 1900 roku wraz ze swoją rodziną i gospodarował nim aż do wybuchu I wojny światowej w 1914 roku. Latem 1915 roku rodzina ewakuowała się w głąb Rosji pozostawiając całość dobytku w Mościbrodach. Właściwe na działalności rodziny Maniukinów skończył się czas formowania dworu i parku w Mościbrodach. Dokonali oni nowych nasadzeń w parku i sadach, a także dbali o zachowanie pierwotnej kompozycji założenia dworskiego w sensie porządku przestrzennego, najpewniej w celach rekreacyjno-wypoczynkowych¹⁹.

¹⁶ Relacja Małgorzaty Borkowskiej z 3.08.2020 r.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ <https://dwormoscibrody.pl/> (dostęp: 13.11.2020)

Według legendy, córka generała Maniukina miała zwyczaj jeździć w gości konno. Najczęściej do sąsiedniego dworu, oddalonego ponad 30 kilometrów. Biały koń, na którym jeździła, to była ulubiona klacz generała. Podobno zawdzięczała jej życie, ponieważ uratowała go w czasie wojny rosyjsko-japońskiej. W dowód wdzięczności generał podkuł ją złotymi podkowami. Wkrótce jednak klacz zachorowała i zdechła. Mieszkańcy wsi mówili, że gospodarz pochował ją w parku razem z tymi złotymi podkowami. Gdy w 1915 roku generał wraz z rodziną w wojennym popłochu opuścił dwór, ludzie ze wsi przekopywali parkowe wydmy w poszukiwaniu cennego skarbu – złotych podków białej klaczy. Na próżno. Do dzisiaj nikt ich jednak nie znalazł²⁰.

W sierpniu 1915 roku majątek przejęli Niemcy i stacjonowali tam, aż do odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 roku. Po wycofaniu się wojsk niemieckich dobra trafiły w posiadanie państwa polskiego na mocy ustawy z 25 lipca 1919 roku w przedmiocie dóbr donacyjnych²¹.

W okresie międzywojennym dwór wraz z majątkiem trafił w dzierżawę Stanisława Glogiera²². W tym czasie funkcja rekreacyjna i ozdobno-użytkowa założenia została zaniechana na rzecz rozwoju gospodarczego w postaci hodowli ryb. Rozpoczęły się równocześnie negatywne zmiany w układzie folwarku m.in. wycięto stare drzewa, zlikwidowano częściowo aleję topolową, a nowe nasadzenia dokonano w sposób nieprzemysłany. Ponadto na południe od drogi dojazdowej wzniesiono kotłownię, dwie szklarnie i magazyn. Bezpośrednio w sąsiedztwie dworu i przy oficynie powstały szpecące szopy i szalety z drewna oraz kilka sztucznych zagród.

Początkowo rządowy plan parcelacji majątku nie doszedł do skutku, a w 1920 roku przyłączono do niego sąsiednie folwarki Wiśniew i Wiśniew-Koty wraz z przyległymi łąkami i rzeką Muchawką. Połączenie folwarków miało na celu utworzenie bardzo dużego gospodarstwa rybnego²³.

W drugiej połowie lat trzydziestych XX w. likwidacji uległy drewniane czworaki, a w północnej części folwarku między drogą w kierunku Siedlec a częścią gospodarczą, posadowiono nowe drewniane budynki mieszkalne.

Podczas okupacji niemieckiej majątek został przejęty przez niemiecką własność rolną – Liegenschaft. W okresie II wojny światowej stacjonowały tu wojska niemieckie chronione przez pododdział żandarmerii pod dowództwem Klemensa Wiellinga²⁴. W tym czasie w majątku próbowano hodować kauczuk z przeznaczeniem na cele wojskowe. W 1942 roku członkowie niepodległościowej organizacji „Miecz i Pług” z Siedlec dokonali rekwizycji Liegenschaftu. Zarekwizowali cukier i jaja kurze z kontyngentu i przewieźli do młyna w pobliskim Rakowcu, gdzie właściciel rozpoczął ak-

²⁰ Relacja Małgorzaty Borkowskiej...

²¹ Wydział Ksiąg Wieczystych...; Dz. U. 1919, nr 72, poz. 423.

²² Stanisław Glogier – urodził się w styczniu 1885 roku jako syn Zygmunta i Michaliny. Miał starszą siostrę Janinę. Ukończył szkołę rolniczą. Wychowywał się w Jeżewie. Spoczywa na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie w grobie rodziny Wilczyńskich razem ze swoim ojcem Zygmuntem zmarłym w 1910 roku po śmierci którego Stanisław sprzedał Jeżewo Juliuszowi Piątce herbu Pomian – www.truskolazylyasygmsokoly.pl (dostęp: 2.08.2020)

²³ Archiwum Państwowe w Lublinie, Okręgowy Urząd Ziemiański w Siedlcach, sygn. 2500, Akta Komisarza Ziemiańskiego na powiat Siedlce parcelacji majątku Wiśniew I gm. Wiśniew pow. siedlecki. Rok 1920.

²⁴ B. Gierlach, *Najstarsze dzieje Wiśniewa*, Siedlce 1990, s. 3.

cję konspiracyjnego rozprowadzania zdobytych towarów wśród miejscowej ludności. Jaja do dworu dostarczali miejscowi rolnicy i wymieniali je na wódkę i cukier z kontyngentu²⁵.

W trakcie działań wojennych częściowo ucierpiała zachodnia część parku, gdzie widać leje po bombach. Po wojnie folwark w Mościbrodach wszedł w skład Państwowego Gospodarstwa Rolnego, a we dworze zamieszkali zatrudnieni w nim pracownicy. Od tego czasu sukcesywnie postępowała dewastacja obiektu. Zarówno dwór jak i park popadał z biegiem lat w ruinę. Doszczętnie wycięto dojazdową aleję topolową i wiele innych drzew w parku. Nieużytkowany park z roku na rok coraz bardziej porastał gęsto samosiejkami i dzikimi trawami. Stawy w dalszym ciągu eksploatowano jednocześnie przystosowując do intensywnego zarybiania. W tym celu przeprowadzono prace regulujące istniejący układ wodny pod postacią poszerzenia rowu oddzielającego dwór od dawnej części parkowej. W części gospodarczej wzniesiono nowe budynki murowane: stodołę, oborę i spichlerz. Takie przeznaczenie i stan dworu, parku i folwarku istniało przez cały czas rządów Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Podsumowując należy stwierdzić, że badania potwierdziły hipotezy wyrażone we wstępie. Historia mościbrodzkiego majątku jest symbolem polskiego ducha, którego nie zdusiła pożoga kolejnych wojen i peerelowska rzeczywistość, choć ta doprowadziła do największych szkód. Bez wątplenia jest to urokliwe, niezwykle miejsce „z historią”, w którym każdy indywidualnie traktowany gość znajdzie coś dla siebie i które warto zobaczyć jako jedno z wielu tworzących obraz małych ojczyzn południowego Podlasia.

Fot. 1. Front dworu w Mościbrodach w okresie PRL. Zdjęcie z archiwum domowego Małgorzaty i Krzysztofa Borkowskich.

²⁵ <https://dwormoscibrody.pl/> (dostęp: 12.12.2020)

Fot. 2. Front dworu w Mościbrodach współcześnie. Zdjęcie własne Autorki.

BIBLIOGRAFIA CYTOWAŃ:

- Dom jak nic innego duszę człowieka buduje*, „Życie Siedleckie” z 27.11.2001 r.
Falkowska K, Falkowski M., *Bogactwo przyrodnicze stawów w Mościbrodach*, Siedlce 2006.
Gierlach B., *Najstarsze dzieje Wiśniewa*, Siedlce 1990.
Kordys A., *Dobra Ziemskie Narodowe Wiszniów i ich zarządcy*, „Historia i Świat”, nr 4, 2015.
Kukulski J., *Generałowie carscy i ich majątki ziemskie w Królestwie Polskim 1835-1920*, Warszawa 2007.
Lustracja województwa lubelskiego 1661 roku w: Lustracja dóbr królewskich XVI-XVIII w., red. H. Oprawko, Warszawa 1962.
Ojczyste klimaty w mościbrodowskim dworze, „Życie Siedleckie” z 27.11.2001 r., s. 10.